

POSTANOWIENIE

Dnia 30 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak

w sprawie z powództwa W. B.
przeciwko L. J.
o ustalenie,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 30 października 2019 r.,
na skutek skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 18 lipca 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;**
- 2. zasądza od powoda na rzecz pozwanej kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł, tytułem kosztów postępowania kasacyjnego;**
- 3. przyznaje od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w (...) na rzecz adwokata M. M. wynagrodzenie w kwocie 1800 (jeden tysiąc osiemset) zł powiększonej o stawkę podatku od towarów i usług, tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

W związku ze skargą kasacyjną powoda W.B. od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 18 lipca 2018 r., sygn. akt I ACa (...) Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Tylko na tych przesłankach Sąd Najwyższy może oprzeć rozstrzygnięcie o przyjęciu lub odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Dopuszczenie i rozpoznanie skargi kasacyjnej ustrojowo i procesowo jest uzasadnione jedynie w tych sprawach, w których mogą być zrealizowane jej funkcje publicznoprawne. Zatem nie w każdej sprawie, skarga kasacyjna może być przyjęta do rozpoznania. Sąd Najwyższy nie jest trzecią instancją sądową i nie rozpoznaje sprawy, a jedynie skargę, będącą szczególnym środkiem zaskarżenia. W judykaturze Sądu Najwyższego, odwołującej się do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, jeszcze w okresie obowiązywania kasacji zostało utrwalone stanowisko, że ograniczenie dostępności i dopuszczalności kasacji nie jest sprzeczne z Konstytucją RP, ani z wiążącymi Polskę postanowieniami konwencji międzynarodowych (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2001 r., III CZP 49/00, OSNC 2001, Nr 4, poz. 53).

Podstawowym celem postępowania kasacyjnego jest ochrona interesu publicznego przez zapewnienie jednolitości wykładni oraz wkład Sądu Najwyższego w rozwój prawa i jurysprudencji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2000 r., II CZ 178/99, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 147).

W niniejszej sprawie powód domagał się ustalenia, że umowa dożywocia zawarta z pozwaną L. J. w dniu 6 kwietnia 2001 r. istnieje i jest ważna. W ocenie powoda pozwana w chwili sporządzania tej umowy nie była w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji. Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo z braku interesu prawnego powoda oraz z uwagi na związanie prawomocnym wyrokiem, przesądzającym, że umowa dożywocia jest nieważna, z tej przyczyny, że zbywczyni znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda, przyjmując po stronie powoda brak interesu prawnego.

Z ustaleń faktycznych wynika, że prawomocnym wyrokiem z dnia 3 kwietnia 2008 r. Sąd Rejonowy w M. uzgodnił treść księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości objętej tą umową w ten sposób, że w dziale II w miejsce M. P. (na rzecz której powód darował przedmiotową nieruchomość umową z dnia 28 września 2006 r.) wpisał pozwaną na tej podstawie, że pozwana w chwili zawierania umowy dożywocia znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji. Natomiast w stosunku do powoda powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej zostało oddalone, z powodu braku legitymacji procesowej biernej.

Prawomocnym wyrokiem z dnia 11 lutego 2014 r. Sąd Rejonowy w M. nakazał W. B. i M. P. opuszczenie i opróżnienie tej nieruchomości oraz przyznał im prawo do lokalu socjalnego.

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej skarżący oparł na przesłankach uregulowanych art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Przesłanki te nie zostały jednak spełnione.

Według ugruntowanego orzecznictwa Sądu Najwyższego, przedstawienie okoliczności uzasadniających rozpoznanie skargi kasacyjnej ze względu na przesłankę istotnego zagadnienia polega na sformułowaniu tego zagadnienia i wskazaniu argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen. Musi przy tym chodzić o zagadnienie nowe, dotychczas nierozpatrywane w judykaturze, które zarazem ma znaczenie dla rozpoznania wniesionej skargi kasacyjnej oraz innych podobnych spraw (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002, Nr 1, poz. 11, z dnia 11 stycznia 2002 r., III CKN 570/01, OSNC 2002, Nr 12, poz. 151, z dnia 21 czerwca 2016 r., V CSK 21/16, nie publ., z dnia 15 czerwca 2016 r., V CSK 4/16, nie publ.).

Istotnego zagadnienia prawnego skarżący upatruje w potrzebie wyjaśnienia, czy na gruncie art. 189 k.p.c. nabywca nieruchomości – który nabył ją od pierwotnego zbywającego, a następnie nią rozporządził i przeniósł własność na osobę trzecią, a wobec tej osoby trzeciej jako pozwanej prawomocnie uwzględniono powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym wytoczone przez pierwotnego zbywającego własność nieruchomości, dokonując wpisu jako właściciela pierwotne zbywającego własność

nieruchomości - ma interes prawny w zakresie żądania ustalenia istnienia i ważności umowy, na podstawie której nabył własność nieruchomości od pierwotnego zbywcy i czy w szczególności wyrok ustalający ważność tej umowy może stanowić podstawę wpisu takiego nabywcy do księgi wieczystej, do której aktualnie wpisany jest jako właściciel pierwotny zbywający nieruchomość.

W orzecznictwie wyjaśniono już, że co do zasady, w sytuacji, gdy powód może żądać uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, nie on ma interesu prawnego w żądaniu ustalenia stosunku prawnego lub prawa, które następnie miałyby stanowić podstawę wpisu do księgi wieczystej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2008 r., III CSK 204/07 nie publ. i powołane tam orzecznictwo). Nie jest więc wykluczony interes prawny w wytoczeniu powództwa o ustalenie prawa lub stosunku prawnego dotyczącego nieruchomości, nawet wtedy, gdy powód mógłby dochodzić uzgodnienia treści księgi wieczystej prowadzonej dla niej z rzeczywistym stanem prawnym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2004 r., II CK 497/03 nie publ.), przy czym dotyczy to sytuacji, gdy ze względu na okoliczności konkretnej sprawy, interes prawny powoda nie wyczerpuje się jedynie w ujawnieniu w księgach wieczystych aktualnego stanu prawnego danej nieruchomości.

Funkcją powództwa wytoczonego w trybie art. 189 k.p.c. jest usunięcie poprzez orzeczenie sądu niepewności stanu prawnego zachodzącej w stosunkach pomiędzy powodem a pozwanym. Interes prawny oznacza więc istniejącą po stronie powoda potrzebę wprowadzenia jasności i pewności w sferze jego sytuacji prawnej, wyznaczonej konkretnym stosunkiem prawnym, zagrożonej, a niekiedy nawet naruszonej już przez pozwanego. Powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym pozostaje w ścisłym związku z ustrojową funkcją ksiąg wieczystych, jaką jest ujawnienie w celu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu - stanu prawnego nieruchomości. Natomiast powództwo oparte na art. 189 k.p.c. służy udzieleniu ochrony prawnej w procesie, przez ustalenie istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego, osobie, która ma interes prawny w jej uzyskaniu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 kwietnia 2016 r., IV CSK 435/15, nie publ.). Podstawą wpisu w księdze wieczystej usuwającego niezgodność może być wydany na podstawie art. 189 k.p.c. wyrok

ustalający (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2011 r., IV CSK 13/11, nie publ.).

Ocena w zakresie istnienia bądź nieistnienia interesu prawnego, jako przesłanki powództwa przewidzianego w art. 189 k.p.c. nie może być jednak dokonywana w sposób schematyczny, lecz zawsze z uwzględnieniem konkretnych okoliczności sprawy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2011 r., III CSK 127/10 nie publ. i z dnia 10 czerwca 2011 r., II CSK 568/10, BSN 2011/9, s. 11).

W stanie faktycznym sprawy należy uwzględnić, na co zwraca uwagę Sąd Apelacyjny, okoliczność, iż ewentualny wyrok ustalający istnienie umowy dożywocia i tak nie mógłby stanowić podstawy wpisu powoda do księgi wieczystej jako właściciela, gdyż ważność tejże umowy przesądzałaby o ważności umowy darowizny przedmiotowej nieruchomości zawartej przez powoda z M. P., a zatem wyrok taki nie mógłby potwierdzić prawa własności powoda. Z kolei na przeszkodzie wpisu M. P. jako właścicielki stoi prawomocny wyrok uwzględniający powództwo pozwanej L. J. o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

Po drugie, nie można zasadnie mówić o interesie prawnym powoda, zasługującym na ochronę w rozumieniu art. 189 k.p.c., gdyż niniejszym powództwem o ustalenie istnienia i ważności umowy dożywocia dąży on w istocie do podważenia skutków prawomocnego wyroku o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, w którym to procesie występował w charakterze pozwanego. Wprawdzie w stosunku do niego powództwo zostało oddalone z braku legitymacji procesowej biernej, ale nastąpiło to z tej przyczyny, iż w związku z dokonaną na rzecz M. P. darowizną nie figurował już w księdze wieczystej jako właściciel. Istotne znaczenia ma natomiast okoliczność, że przesłanką, która legła u podstaw takiego rozstrzygnięcia była nieważność umowy dożywocia przedmiotowej nieruchomości z powodu wadliwości oświadczenia woli pozwanej jako zbywcy, zaś ustalenie to nastąpiło w procesie z udziałem powoda jako strony. W tamtej sprawie powód złożył apelację oraz skargę kasacyjną, kontestując interes prawny L. J. w wytoczeniu powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, które pierwotnie sformułowała jako o stwierdzenie nieważności tej umowy z powodu wady oświadczenia woli. Nie

kwestionował jednak w tamtym procesie samego ustalenia Sądu, iż oświadczenie pozwanej było dotknięte wadą. Z tego też względu niniejszy pozew z powołaniem się na inne jeszcze dowody, niż te, które zostały przeprowadzone w tamtej sprawie na okoliczność tej wady oświadczenia woli, stanowiłby próbą ominięcia bardziej sformalizowanych wymogów wzruszenia prawomocnego wyroku na skutek skargi o wznowienie postępowania.

Oparcie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na tym, że istnieje potrzeba wykładni przepisów budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo, iż budzi poważne wątpliwości, nie doczekał się wykładni albo niejednolita wykładnia wywołuje wyraźnie wskazane przez skarżącego rozbieżności w orzecznictwie w odniesieniu do identycznych lub podobnych stanów faktycznych, które należy przytoczyć (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2008 r., III CSK 104/08, nie publ., z dnia 26 czerwca 2015 r., III CSK 77/15, nie publ., z dnia 20 maja 2016 r., V CSK 692/15, nie publ.).

Konieczność wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości i wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów powód wiąże z art. 365 § 1 k.p.c.

w zw. z art. 366 k.p.c., tj. w celu rozstrzygnięcia zakresu związania sądów ustaleniami, które stanowiły podstawę faktyczną lub prawną wydanych w innych postępowaniach cywilnych prawomocnych orzeczeń co do istoty sprawy, która to kwestia dalej budzi poważne wątpliwości i wywołuje rozbieżności w orzecznictwie sądów, w szczególności prowadząc także do rozbieżności w orzecznictwie Sądu Okręgowego w K. i Sądu Apelacyjnego w (...).

Zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy i inne organy państwowe, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby.

W orzecznictwie również już wyjaśniono, że prawomocność orzeczenia sądu jest podstawą jego mocy wiążącej, która charakteryzuje się tym, że nikt nie może negować faktu istnienia orzeczenia i jego określonej treści. Przepis ten wyraża również tzw. pozytywny aspekt prawomocności materialnej orzeczenia sądowego

przejawiający się w jego mocy wiążącej jako określonego przymiotu prawnego rozstrzygnięcia zawartego w treści orzeczenia. Skutek materialno-prawny prawomocnego orzeczenia oznacza, że prawomocne orzeczenie odpowiada rzeczywistemu stanowi prawnemu, potwierdza go i czyni go niewątpliwym. Jeśli zatem, dane zagadnienie prawne zostało prawomocnie rozstrzygnięte w pierwszym procesie, stanowi kwestię wstępną (prejudycjalną) w innym procesie, w którym dochodzone jest inne żądanie. Związanie prawomocnym wyrokiem oznacza, że sąd obowiązany jest uznać, iż kwestia prawna, która była już przedmiotem rozstrzygnięcia w innej sprawie, a która ma znaczenie prejudycjalne w sprawie przez niego rozpoznawanej, kształtuje się tak, jak przyjęto w prawomocnym wcześniejszym wyroku i w późniejszym procesie kwestia ta nie może być już ponownie badana (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2003 r., I CKN 263/01, M. Prawn. 2015, nr 2, s. 85).

Prawomocne orzeczenie sądu opiera swoje znaczenie na prawach podmiotowych, o które proces się toczył, a udzielając ochrony prawnej realizuje również samo prawo do wymiaru sprawiedliwości, mające swoje konstytucyjne źródła. Dopuszczenie do możliwości rozbieżnego oceniania zasadności tego samego roszczenia, w tych samych okolicznościach, w różnych orzeczeniach byłoby zaprzeczeniem społecznie oczekiwanych reguł ochrony prawnej i naruszeniem zasady zaufania do wymiaru sprawiedliwości. Moc wiążąca ma gwarantować poszanowanie prawomocnego orzeczenia sądu, regulującego stosunek prawny będący przedmiotem rozstrzygnięcia. Prawomocny wyrok, z punktu widzenia jego prejudycjalnego znaczenia także w innej sprawie, swą mocą powoduje, że nie tylko nie może być zmieniony lub uchylony (w drodze zwyczajnych środków prawnych), ale że nie jest możliwe odmienne ocenianie i uregulowanie tego samego stosunku prawnego, w tych samych okolicznościach faktycznych i prawnych, między tymi samymi stronami (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 1994 r., III CZP 29/94, Biul. SN 1994, nr 3, s. 17).

Przepis art. 365 k.p.c. nie określa wprost granic przedmiotowych mocy wiążącej, bowiem odwołuje się jedynie do prawomocności orzeczenia. W tej materii należy sięgać do art. 366 k.p.c., regulującego przedmiotowe granice powagi rzeczy osądzonej, co znajduje uzasadnienie w założeniu, że powaga rzeczy osądzonej

i moc wiążąca są dwoma aspektami tej samej instytucji, jaką jest prawomocność materialna orzeczenia. Celem prawomocności materialnej jest zapewnienie stabilności sądowego rozstrzygnięcia i ekonomia procesowa (*ne bis in idem procedatur*).

Nie ulega jednak wątpliwości, że oba przepisy normują różne kwestie prawno-procesowe. Moc wiążąca orzeczenia sądowego oznacza, że wchodzi ono do podstawy faktycznej i prawnej orzeczenia zapadłego w procesie, dla rozstrzygnięcia którego orzeczenie to jest wiążące. Natomiast w przypadku powagi rzeczy osądzonej, orzeczenie to nie może być objęte podstawą faktyczną i prawną rozstrzygnięcia co do istoty sprawy w innym procesie, gdyż stanowiłoby to naruszenie zasady powagi rzeczy osądzonej, lecz podlega badaniu formalnemu jako przesłanka dopuszczalności procesu. Powyższe różnice w zakresie regulacji obu przepisów pokazują, że z punktu widzenia prawomocności materialnej, art. 366 k.p.c. ma szerszy i bardziej szczegółowy zakres, gdyż odwołuje się nie tylko do samego prawomocnego orzeczenia, tak jak art. 365 k.p.c., lecz także do tego co stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia. Rzecz jasna, również w celu określenia zakresu mocy wiążącej orzeczenia, należy ustalić, co stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, o ile nie wynika to z sentencji.

Prawomocny wyrok korzysta z powagi rzeczy osądzonej w określonym zakresie przedmiotowym. O tym, czy w nowym procesie chodzi o tę samą, czy też inną podstawę faktyczną sporu, decyduje stan faktyczny, jaki istniał w chwili zamknięcia rozprawy w poprzednim procesie, a nie to, czy powód istniejące i istotne dla rozstrzygnięcia sprawy fakty zgłosił. Powagę rzeczy osądzonej należy więc oceniać według istoty orzeczenia w związku ze stanem sprawy, który był podstawą rozstrzygnięcia.

Powaga rzeczy osądzonej rozciąga się również na motywy wyroku w takich granicach, w jakich stanowią one konieczne uzupełnienie rozstrzygnięcia, niezbędne dla wyjaśnienia jego zakresu, a przede wszystkim indywidualizacji sentencji wyroku jako rozstrzygnięcia o przedmiocie sporu i w jakim określają one istotę danego stosunku prawnego. Chodzi tylko o te elementy uzasadnienia dotyczącego rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, w których sąd wypowiada się w sposób stanowczy o żądaniu (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego

z dnia 17 września 1957 r., 1 CO 20/57, OSPiKA 1958 nr 10, poz. 261, orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 25 września 1962 r., 1 CR 771/61, OSNCP 1963, nr 7-8, poz. 176, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2010 r., II PK 249/09, OSNP 2011, nr 17-18, poz. 225).

Z tych względów Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. a o kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 3 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. Na zasądzone koszty składa się wynagrodzenie za zastępstwo procesowe ustalone według minimalnej stawki taryfowej (§ 2 pkt 6 w zw. z § 10 ust. 4 pkt 2 i § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie Dz. U. poz. 1800 ze zm. w zw. z § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie opłat za czynności adwokackie, Dz. U. 2016, poz. 1668).

O wynagrodzeniu należnym pełnomocnikowi z urzędu orzeczono na podstawie art. 29 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (j.t. Dz. U. z 2018 r. poz. 1184, z późn. zm.) w zw. z § 22, § 4 ust. 1, 3, § 8 pkt 6, § 16 ust. 4 pkt 2, § 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (j.t. Dz. U. z 2019 r. poz. 18).